

ROMÂNII AL CĂROR MOD DE A FI ȘI DE A GÂNDI M-AU MARCAT IREMEDIABIL

Autor: Virgil Iordache | 23 decembrie 2023

Întrebarea redacției *Syntopic* despre gânditori români care ne-au marcat este una dificilă și inconfortabilă. Dacă ești tânăr, cauți o voce proprie și asumarea unor filiații puternice te-ar putea împiedica să te dezvolți. Dacă ești matur, ai o identitate mai bine conturată, dar anumite asocieri ți-ar putea părea nepotrivite imaginii și identității pe care vrei să o asumi în plin elan creativ. Cu toate acestea, o anumită situație permanentă pe drumul gândirii, deschisă către noi orizonturi și înțelegând că soarta oricărei opere nu e la îndemâna celor care au creat-o, ci depinde de procese mult mai largi de sedimentare și resemnificarea a valorii, ar putea fi o atitudine potrivită la orice vârstă. Traseul unei persoane care se întreabă cu sens cine i-a influențat gândirea e probabil unul în care se înțelege că limba și cultura ne vorbesc, dar și că noi le vorbim pe ele, că toate acestea au loc numai în interacțiuni personale, într-o împletire de gânduri și vieți care conturează o națiune, cu a ei cultură și gândire.

Am ales o expunere cronologică a câtorva gânditori în sens larg: pe de o parte, cei care lucrează cu limbajul comun, pe de alta, cei care se preocupă de cele tehnice.

Felul în care Nichita Stănescu operează cu cuvintele precum cu obiecte, construind arhitectural lumi pline de emoții și înălțări spirituale fără a fi declarate ca atare, după măsura lumii ratate comuniste, a marcat probabil mulți tineri din ultimii ani ai comunismului. Cumva prin acest geniu al poeziei s-au transmis celor crescuți fără accesul la cultura în sens propriu semințele unor valori estetice și idei care nu puteau circula liber. O poezie istoric *underground*, din care nu ar mai rămâne poate mult la soarele luminii din punct de vedere spiritual, dar care, în lumile subterane ale anilor 1987-89, strălucea orbitor, generând aproape un cult persoanelor cu înclinații literare, cu peregrinări pe la mormântul din Bellu (atei fiind), cenacluri, ascultări nesfârșite ale vinilului cu rostirile poetului, un mod de viață care schimbă profund sufletele și mințile. Nichita Stănescu lupta ca dragostea lumească să zboare nesfârșit spre un ceva spre care nu putea. O neputință dureroasă precum viața lui: „schimbă-te în cuvinte, precum îți zic.”

Apoi, îl amintesc pe Constantin Noica, cu o carte schimbătoare de vieți pentru oricine caută prin gândire, o repovestire a Fenomenologiei spiritului numită „*Povestiri despre om*”. N-avea nicio importanță că nu știai la 20 de ani ce scrisese Hegel – nici n-aveai de unde în lumea cartierelor muncitorești –, dar întâlneai, adusă pe limba românească într-o formă accesibilă, prin sacrificiul unui filosof de a populariza cultura înaltă, o operă majoră, sub forma unei cărțului învelite în ziar ca să nu se roadă de prea multe mâini prin care trecuse: „Citește-o, văd că te interesează problema”, mi-a zis o prietenă. O primise și ea de la meditatorul ei de filosofie. Mai departe de jumătatea cărții cu greu se putea trece, dar rămânea satisfacția uriașă că ți se părea că ai înțeles fie și parțial ceva important, amintirea permanentă a unei experiențe majore și dorința de a înțelege ce urma și n-ai putut la prima lectură. A doua n-a mai urmat niciodată. Gândirea nu era încă vie, prin prezența unei persoane, ci o primeai ca dar, îndemn, deși revenind la opera originală a lui Noica, satisfacția nu va mai fi aceeași. Însă admirația față de acest aruncător de cultură deasupra țării sale, un rol atât de bine continuat și de ucenicii lui apropiați, nu poate să scadă, și să fie chiar mai mare față de încordarea efortului lui creator propriu, demn de urmat de oricine, ca un pariu al datoriei de a gândi pe cont propriu.

Corneliu-Mihai Ionescu a fost cel care, cu o genialitate debordantă, din sfere vii inaccesibile, deși prezente în fața ochilor, oferea imaginea vie a gândirii, un adevărat spectacol, și deschidea prima oară, vorbind despre analiza lui Heidegger a poeziei lui Trakl, orizonturi spirituale care ridicau amfiteatrul plin la promisiunea unui cu totul alt nivel de înțelegere, dacă ar fi dobândit și instrumentarul necesar: cunoașterea multor limbi și mai ales să te fi născut în altă epocă, aceea din care venea CMI, cum îi spuneam toți. Un supraviețuitor al lumii bune antebelice, un om care privea suveran din lumea ideilor și a multiplelor perspective lingvistice spectacolul căzut al lumii culturale din jur, dar imposibil de urmat. Și totuși, un reper a ce poate fi oricând posibil în viitor altor oameni, dacă punctul de pornire ar fi din alte condiții. Putea avea loc o evoluție culturală, o restaurare, către așa ceva? A fost poate primul exercițiu de admirație reală datorat reușitei pedagogice a acestui profesor. Poetul Nichita fusese ca și sanctificat, și astfel făcut inaccesibil, cartea repovestită fusese o fulgurație din lumea celor nevizibile, cu un efect de acces la un fel de sacru, am putea spune acum, undeva în taxonomia lui Rudolf Otto.

Și iată-mă, printr-un accident al vieții, în situația de a deveni nu gânditor, ci om de știință. Cum exigența de a face serios ceea ce faci te însoțește oriunde, echipa Nicolae Botnariuc și Angheluță Vădineanu, ecologi de paradigme diferite, unul în tradiție darwiniană, celălalt într-o abordare de reducere la procese fizice a funcționării naturii, m-au marcat iremediabil prin contribuția lor teoretică și prin tensiunea dintre cele două abordări în planul teoretic, metodologic și instituțional. Era o restrângere masivă a orizontului gândirii către o mica zonă ontică, a biologiei și mediului, dar o la fel de mare îmbogățire cu toate detaliile specifice efortului analitico-sintetic de reconstrucție

științifică a unui domeniu al realității, atât la scara unor proiecte și programe de cercetare, cât și la scara mai larg-istorică a evoluției biologiei românești și înțelegerii relațiilor ei cu tradițiile sovietică și occidentală, iar pe acest fond a aplicării științei în politici publice pentru... oameni. Oare într-un anumit loc din „*Povestirile despre om*” ale lui Noica se putea insera și știința în înțelesul ei actual? Desigur că nu, va reieși mai târziu, epoca filosofiei naturale nepermițând așa ceva - lumea gândirii se schimbase ea însăși mult de la începutul secolului XIX. Oare știința putea fi gândită ea însăși ca o formă a culturii? Desigur că da, de data aceasta. Devenea limpede că e necesară după consolidarea științifică doctorală reluarea legăturii cu filosofia pe teme mult mai specifice, mai punctuale și aplicate decât orizonturile fenomenologice și ontologice, teme cu miză atât în știința actuală, cât și în folosirea ei.

Miza folosirii practice și a a exigențelor morale părea mai urgentă decât cea a fundamentării prin filosofia științei, ceea ce a dus la întâlnirea providențială cu Mihail-Radu Solcan, un om dedicat relației dintre libertate, minte și instituții pentru că era el însuși liber, de o inteligență și cultură copleșitoare și dedicat binelui public. Ceea ce a schimbat iremediabil acest om, împreună cu comunitatea dedicate gândirii în care lucra, a fost metoda, prin focalizarea pe ce se poate face serios în gândire, pas cu pas, uneori cu rezultate aparent modeste, dar mereu solide și verificate. Nimic spectaculos, dar totul de bună credință, fără riscuri transferate altora prin salturi riscante ale gândirii de felul acelor care duseseră și la experimentul comunist. Domnul Solcan era un elogiu viu al moderației, libertății și responsabilității, la opusul social poate al elitei reprezentate de CMI, dar la fel de demn de a fi admirat și urmat. Avea un mod de a gândi în care primează persoanele, iar instituțiile sunt numai pentru acestea, ca o concluzie constrângătoare rațională întemeiată nu pe dragoste și dorința de a servi oamenii, ci pe gândire în sensul ei filosofic. Ce simțea cu adevărat păstra în spațiul său intim.

Odată internalizate instrumentarul analitic, reconstrucția argumentelor și buna planificare a lucrului intelectual, putea redeveni relevantă avântarea spre teme fundamentale de filosofie teoretică, unde întâlnirea și colaborarea cu Ilie Pârvu și Mircea Flonta a fost decisivă. Fiecare are o idee bazată pe bun simț și rezonabilitate: că nu e rezonabil să naturalizăm logica și matematica, primul, și că e rezonabil să credem că toată gândirea a apărut prin evoluția creierului uman, al doilea. Ambele sunt la fel de evidente simțului comun în vremurile noastre, dar duc la preocupări filosofice atât de diferite. De la Ilie Pârvu m-au marcat iremediabil ideea gambitului transcendental, a postulării rolului fundamental al structurilor invariante, după detectarea lor în teoriile științifice aflate într-un stadiu suficient de avansat de evoluție, interpretarea prin această prismă a „*Criticii rațiunii pure*”, după analiza exhaustivă a tuturor celorlalte interpretări existente, și cartarea rolului matematicii în evoluția științei. Filosofia sa avea ceva din metoda științifică. Deși asociate inițial unui structuralism care putea părea compatibil cu materialismul dialectic din comunism, ceea ce permisesse dezvoltarea domeniului filosofiei științei în România, metodologia sa e independentă de un astfel de

cadru ideologic, structurile putând fi tratate nu în sens tare, ci folosite ipotetic pentru caracterizarea arhitecturii științei moderne pe niveluri de abstractizare, de la nucleele tari către modelele cele mai specificate cu directă aplicare empirică. De la Mircea Flonta rămân oricui i-a fost prin preajmă idealul onestității intelectuale, al obiectivității, al acceptării limitelor inerente gândirii discursive, ideea că mereu când ceva se câștigă prin gândire într-o anumită abordare altceva se pierde, dar și posibilitatea schimbării ochelarilor gândirii în știință și filosofie, al evoluției acestora. Pe scurt, un realism complementar zonelor abstracte de o altă realitate la care gândirea lui Ilie Pârvu ne conduce.

Pe un astfel de teren tare al gândirii putea să apară trecerea de la gândirea analitico-sintetică sau structuralistă spre idealurile intuite acut în poezia lui Nichita Stănescu, incomprehensibile în repovestita „*Fenomenologie a spiritului*” și prezente implicit în scrierile lui Heidegger interpretate de CMI, trecerea de la frumusețe, dragoste și adevăr, la Frumosul Dragoste Adevăr, Cuvântul întrupat. Doar că, spre deosebire de unele urcușuri ce implică aruncarea treptelor intermediare, aici ele rămân toate în gândire, vii fiind, fiecare cu regulile și constrângerilor lor. Poate fi paradoxal că, în afară de Cuvânt, mai ai ceva de învățat și de la oameni care urmează Cuvântului, dar acest loc e posibil prin personalitățile omenești unice ale sfinților lui, mai mult sau mai puțin apropiate de profilul cultural al fiecărui credincios. E vorba aici de o gândire practică în orizont duhovnicesc, ce faci și cum faci de folos. De la Arsenie Boca am învățat curajul de a folosi tot ce e la dispoziție cultural, inclusiv științific, pentru resemnificarea duhovnicească, fără vreo cramponare tradiționalistă în tradiție. Tradiția însăși e vie și se dezvoltă permanent. De la Irodion de la Lainici am învățat răsturnarea relației de ascultare a tânărului față de cel vârstnic prin mărturisirea celui vârstnic la duhovnicul mai tânăr ca el, datorită creșterii acestuia peste măsura celui mai în vârstă. Ceea ce nu e cu puțință la oameni e cu puțință la Dumnezeu, Ierarhul devine ucenic și rămâne Ierarh. De la Grigorie Dascălul am învățat răbdarea, bucuria revederii văzute și nevăzute și dialogul fără cuvinte, ca niște sfere în care se poate gândi în cuvinte, când nu tăcem. Atât de aplicabile nu numai în relația cu Dumnezeu, ci și cu persoanele care înseamnă ceva pentru un om. Ce aducea nou credința era posibilitatea concretă ca toate persoanele din umanitate să însemne ceva pentru om prin depășirea registrului psihologic al relaționării.

Coerența tuturor acestor persoane unice care m-au marcat și a tipurilor umane din spatele lor, prin care putem gândi omul, am putut-o găsi cu folos, fără redușii de un fel sau altul, deși au și acestea rolul lor în economia gândirii și culturii, din perspectiva unei antropologii creștine. Niciun alt model de om nu poate da seama de toată bogăția oamenilor și să asigure demnitatea și libertatea lor indiferent de modul de viață pe care l-au ales sau în care au fost trăiți de vremurile lor. Aici a fost întâlnirea, sau mai bine spus pescuirea de către Teodor Baconschi, un apostol al zilelor noastre pentru peștii din marea socială post-totalitară cam gata pescuiți duhovnicește, dar zbătându-se

cultural la ape mici cu riscurile de rătăcire respective, și personale și sociale. Urmașii modelului hristic pot fi descriși și tipologizați dintru începuturi până acum, ca și pe orizontala geografică a vremurilor - nimic nu e nou sub soare. Totul are sens, sau cel puțin tindem spre a-l înțelege, certitudinile fiind mai degrabă semne de cădere în acest orizont al gândirii; orice e local-cultural poate fi înțeles mai bine dacă îl plasăm în context lumesc și ceresc, pe cât ne permit echipamentul intelectual, gradul de dotare prin instruire și educație și harul. Împreună-lucrare e mereu mai bună în gândirea personală decât gândirea individuală, dar cu ritmurile ei naturale și fără forțări, grăbiri. Dinamica unei relații de la interese comune civic-politice la simbioză culturală și prietenie întru Hristos schimbă celui mai mic, autorul acestor rânduri, dacă mai e aplicabil conceptul de autor, orizontul gândirii, întreaga perspectivă, dezvăluie prin lucrarea credinței și experiența comunicării și comuniunii sensuri, trasee de viață care nu puteau fi altfel decât s-au dez-văluit a fi. Dar desigur că puteau fi altfel, dată fiind libertatea omului. Nu puteau fi altfel numai din perspectiva Creatorului. Consecințele sunt nenumărate.

A fost vorba aici despre români? Prin limbă, specific cultural și instituțional, da. Prin universalitatea experienței și drum, mai degrabă de oameni în genere care au trait și încă o mai fac în România.

Imagine: Pixabay